

პეტრე ბუტკოვი რუსეთის მფარველობაში მისაღებად ერეკლე II-ის თხოვნის შესახებ

დავით მერკვილაძე
დამოუკიდებელი მკვლევარი
datomerkvila@yahoo.com

პეტრე ბუტკოვი რუსეთის არმიაში თავისი სამხედრო სამსახური კავკასიაში დაიწყო. ჯერ კიდევ სრულიად ახალგაზრდა 1791 წელს მონაწილეობდა ანაპაზე ლაშქრობაში. ხუთი წლის შემდეგ გენერალ ზუბოვს ახლდა სამხრეთ კავკასიაში ე. წ. სპარსულ ლაშქრობაში. 1801-1803 წლებში იგი იყო საქართველოში რუსეთის ჯარების მთავარსარდლის, კ. კნორინგის კანცელარიის მმართველი.

როგორც ჩანს, პ. ბუტკოვი ამ დროიდან მოკიდა ხელი კავკასიის შესახებ თანადროული ისტორიული საბუთების შეკრებას. სამხედრო სამსახურიდან წასულმა, წლების შემდეგაც განაგრძო კავკასიის შესახებ სხვადასხვა საარქივო ისტორიული დოკუმენტებისა თუ რუსულ პერიოდიკაში მოძიებული მასალების თავმოყრა. ასე შეიქმნა მისი საკმაოდ ვრცელი ნაშრომი კავკასიის შესახებ. თუმცა ავტორი 1857 წელს ისე გარდაიცვალა, რომ ნაშრომის ვერც გამოქვეყნება და ვერც საბოლოო სახის მიცემა ვერ მოასწრო.

განსვენებული მეცნიერის ხელნაწერები მისმა მეუღლემ გადასცა რუსეთის მეცნიერებათა საიმპერატორო აკადემიას. აკადემიამ პ. ბუტკოვის არქივის დასამუშავებლად შექმნა კომისია, რომელმაც მრავალწლიანი შრომატევადი შრომა გასწია, აღნიშნული ნაშრომი გამოსაცემად რომ მოემზადებინა. საქმეს ართულებდა ის გარემოებაც, რომ ხელნაწერებს ახლდა ავტორის მიერ სხვადასხვა ადგილას გაკეთებული მრავალრიცხოვანი ჩამატებები და ჩასწორებები, ალაგ-ალაგ ავტორის ხელნაწერის გარჩევაც კი ჭირდა. 1869 წელს ბუტკოვის ნაშრომი – „მასალები კავკასიის ახალი ისტორიისათვის 1722-1803 წლებში“ 2 ტომად წარსდგა მკითხველის წინაშე. ამ საქმეში განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს კომისიის წევრის, აკადემიკოს მარი ბროსეს მიერ გაწეული შეუფასებელი ღვაწლი.

პ. ბუტკოვის დასახელებული ნაშრომი, მართლაც, უმნიშვნელოვანესი წყაროა XVIII საუკუნის კავკასიისა და მისი მიმდებარე ქვეყნების ისტორიისათვის, მიუხედავად იმისა, რომ მასში აქა-იქ გარკვეული უზუსტობებიც შეინიშნება.

ნაშრომის თარგმანის ერთი მონაკვეთი გასულ წელს გამოვაქვეყნეთ (მერკვილაძე 2021: 277-296), სხვა მონაკვეთები წელსვე დაიბეჭდება სხვადასხვა სამეცნიერო გამოცემებში. ამჯერად წარმოგიდგენთ პ. ბუტკოვის ნაშრომის იმ ნაწილის თარგმანს, სადაც სხვა საკითხებთან ერთად, ძირითადად საუბარია ერეკლე II-ის მიერ რუსეთის საიმპერატორო კარზე მფარველობის შესახებ თხოვნის გაგზავნის გარემოებების შესახებ. აღნიშნული მონაკვეთი წარმოადგენს პ. ბუტკოვის ნაშრომის 104-106-ე თავებს (ბუტკოვი 1869: 114-120). თარგმანი რუსულიდან შესრულებულია თქვენი მონა-მორჩილისა და ერეკლე ხუციშვილის მიერ.

ტექსტის შინაარსის უკეთ აღსაქმელად თარგმანში ჩამატებული სიტყვები ჩასმულია კვადრატულ ფრჩხილებში. წარმოდგენილი შენიშვნების ნაწილი საგამომცემლო კომისიას ეკუთვნის, ნაწილი – მთარგმნელებს. ამის გამო განმარტებებს თან დავურთეთ შესაბამისი მითითებანი.

თავი 104

როდესაც საქართველოს მეფე ერეკლე შუშის ხან იბრაჰიმთან ერთად განჯასა და ერევანზე თავის ბატონობას განამტკიცებდა, ძალზე შეაშფოთა მისი გვირგვინის ახალმა მაძიებელმა.

1737 წელს რუსეთში გარდაცვლილი ქართლის მეფე ვახტანგ ლევანის ძის შვილიშვილი, 1750 წელს გარდაცვლილ ბატონიშვილ ბაქარ ვახტანგის ძის უფროსი ვაჟი, თავადი ალექსანდრე გრუზინსკი 1762

წელს იზმაილოვოს¹ პოლკში მსახურობდა გვარდიის კაპიტნად. განსვენებულ იმპერატორ პეტრე III-თან მისი სიახლოვისა და მოუსვენარი ხასიათის გამო მას მთავრობისაგან საყვედური გამოეცხადა. 1766 წლის 2 მაისს ის ყიზლარში ჩაიყვანეს და წოდებისა და მუნდირის ჩამორთმევის შემდეგ, მისი სურვილისამებრ, საზღვარგარეთ გაუშვეს.

ის სპარსეთში იმ დროს გაბატონებულ ქერიმ-ხანთან გაემგზავრა. კეთილგანწყობილმა მიღებამ მასში შვა ქართლის სამეფოზე სამემკვიდრეო უფლების ძიების სურვილი, რაც, რა თქმა უნდა, იყო უდავო და დამტკიცებული 1732 წელს რეშტში და 1735 წელს განჯაში სპარსეთთან დადებული ტრაქტატებით. თავადი ალექსანდრე სპარსელებს აამბობდა, რომ საქართველოს მათ დაუმორჩილებდა და ეს საქმე იქამდე მიიყვანა, რომ ქერიმ-ხანმა 1777 წელს უცუმი საჩუქრებით დაიყოლია, რომ საქართველოში შეჭრისა და მეფე ერეკლეს დამხობისთვის დაღესტნელები შეეკრიბა. იმავე დროს, მეორე მხრივ, ამას გილანის ხანი გედაეთი და ვექილის საკუთარი ჯარი, მისი ბიძაშვილის, ზექი-ხანის მეთაურობით შეუწყობდა ხელს.

ეს გეგმა 1778 წელს უნდა შესრულებულიყო, მაგრამ ჩაიშალა, რადგან, რუსეთის მთავრობის სურვილის შესაბამისად, ტარკის შამხალმა და ფათალი ხანმა არ მისცეს უცუმს ამის საშუალება; და რადგან ქერიმ-ხანის სიცოცხლე 1779 წლის თებერვალში შეწყდა.²

იმერეთის მეფე სოლომონმა, რომელსაც ერეკლესთან გარკვეული უთანხმოება ჰქონდა, 1779 წელს თავადი ალექსანდრე სპარსეთიდან თავისთან გამოიძახა და, თუმცა მომდევნო წლის დასასრულს [სოლომონი] ერეკლეს შეხვდა და შეურიგდა, მისი დამცრობის საშუალებების ფარულად ძიებას მაინც არ წყვეტდა.

თავად ალექსანდრეს გამოცხადებამ თავისი წინაპრების სამშობლოსა და კანონიერი სამემკვიდრეოს ასეთ სიახლოვეს, მის სასარგებლოდ განაწყო საქართველოს მაშინდელი კათოლიკოსი ანტონი, პაპამისის, მეფე ვახტანგის ღვიძლი ძმა, რომელიც ამის გამო ერეკლესგან სასტიკად დაისაჯა.³ ალექსანდრეს სასარგებლოდ ქართლის ზოგიერთი თავადიც გადაიხარა, ვინაიდან ქართლებს ერეკლე არ უყვარდათ, რადგან ის ყოველთვის უპირატესობას თავის მემკვიდრეობით ქვეშევრდომ კახელებს ანიჭებდა. თავადმა ალექსანდრემ ამ თავშესაფრიდან დაქირავებული ლეკების მეშვეობით ქართლზე თავდასხმები დაიწყო, რითაც საქართველოს მხარეებში დაბნეულობისა და მღელვარებების გამოწვევას ცდილობდა.⁴

ასეთმა გარემოებებმა მეფე ერეკლე აიძულა, რომ დაღესტნელთა ახალი ჯარის დაქირავებით გაძლიერებულიყო.

თავადი ალექსანდრე 1781 წლის გაზაფხულზე გადავიდა ახალციხეში, სადაც თურქებმა ის ტკბილად მიიღეს და იქიდანაც არანაკლებ აოხრებდა ქართლის საზღვრებს. მაგრამ თურქებისგან დახმარების გამოთხოვასა და მეზობელი სპარსელი ხანების [ერეკლეს წინააღმდეგ] აღძვრაში წარმატებას რომ ვერ მიაღწია, 1781 წლის აგვისტოს ბოლოს ისევ იმერეთში დაბრუნდა.

სოლომონ მეფემ მას ასევე გადაუწერა ყოველგვარი იმედი და აიძულა, იმერეთის სამფლობელოები დაეტოვებინა.

ამგვარად, თავადი ალექსანდრე 1782 წლის დასაწყისში 8 კაცის თანხლებით რაჭის გავლით გადავიდა ყაბარდოში, იქიდან კი ბრაგუნისა და აქსაის გავლით ჩავიდა ტარკში, შამხალ ხასბულატთან.⁵ ამ მგზავრობის დროს მან თავის მხარეზე მიიმხრო ოსები და ყაბარდოელები, რომლებიც მაშინ თვითონაც შეჭირვებულ მდგომარეობაში იყვნენ. ის შამხალს ქართლის გვირგვინის მიღებაში დახმარებას სთხოვდა და არწმუნებდა, რომ მის ხელშესაწყობად მზად იყვნენ სოლომონ მეფე, ქართლის თავადები და ალაზნგალმელი⁶ ლეკები;⁷ შამხლის ხალხს თითოეულს 50 რუბლის მიცემას ჰპირდებოდა, ტფილისის დაუფლების შემდეგ კი – კიდევ ამდენივეს. შამხალიც აქეთკენ იხრებოდა, მაგრამ უთხრა, რომ ამის თაობაზე დერბენდის ხან ფათალისთან მოთათბირება იყო საჭირო. ამიტომაც თავადი ალექსანდრე 1782 წლის 27 აგვისტოს დერბენდში გაემგზავრა თავად ალექსანდრე ამილახორის თანხლებით, რომელიც მისი ოჯახისადმი ერეკლე მეფის დევნას საქართველოდან რუსეთში გაერიდა ჯერ კიდევ 1771 წელს,⁸ ახლა კი პეტერბურგიდან თავად ალექსანდრე გრუზისკისთან გამოიქცა თავისი შეურაცხყოფის გამო ერეკლეზე შურისძიების იმედით.⁹

ახალი საქმეებისთვის ყოველთვის მზადყოფი ფათალი ხანი ამ შემთხვევას, მით უფრო, მეტი ხალხით ჩაეჭიდა, რადგან მეფე ერეკლეთი უკმაყოფილო იყო შუშის ხან იბრაჰიმთან მისი კავშირის გამო. მან მოკავშირეების მიწვევა დაიწყო საქართველოზე [თავდასახმელად] ერთობლივი მოქმედებებისთვის.

თავი 105

მეფე ერეკლემ როცა გაიგო, რასაც დერბენდსა და დაღესტანში უმზადდებდნენ, რუსეთის მთავრობას განუცხადა თავისი შეშფოთება. თავისი სახლისთვის ქართლის მფლობელობის შესანარჩუნებლად იხრებოდა რუსეთის მფარველობის ძიებისაკენ და ამის შესახებ მისწერა თავად პოტიომკინს. ამ მიზეზით ყიზლარის კომენდანტი შეეცადა, ფათალი ხანისა და შამხლისათვის წერილების საშუალებით ხელი აეღებინებინა მათ ღონისძიებებზე,¹⁰ რაც მათ შეაჩერეს კიდეც; ხოლო ფათალი ხანმა თავადი ალექსანდრე გრუზინსკი და თავადი ამილახორი თავისთან დაიტოვა.

იმავე დროს იმერეთის მეფე სოლომონ ალექსანდრეს ძეს თურქები ემუქრებოდნენ. თუმცა სოლომონი ყოველთვის პორტას წინააღმდეგი იყო, მაგრამ ახალციხის ფაშა სულეიმანთან ყოველთვის მჭიდრო კავშირი ჰქონდა და, ძველი ჩვეულებისამებრ, სულეიმანის მიერ იყო ნაშვილები. 1781 წლის შემოდგომაზე და 1782 წლის აგვისტოში იმპერატრიცა ეკატერინესა და თავად პოტიომკინს ის (სოლომონი – მთარგმნ.) სწერდა, რომ თურქებმა განიზრახეს მისი კვლავ თავიანთ უღელქვეშ მოქცევა და რომ სულთანმა ფოთში დიდი ფულით გამოგზავნა კაფუჯი-ბაში¹¹, ანაკლიაში, მდინარე ენგურის შესართავთან ციხე-სიმაგრის ასაგებად; რომ ამ ორ ადგილას და ბათუმში გარნიზონები გააძლიერეს, დიდი საწყობების აგება დაიწყეს, იმერეთის მიწებს თავს ესხმოდნენ და მგლებივით ამ ქვეყანას დაგლეჯით ემუქრებოდნენ. სოლომონი უკვე თავისი ფიზიკური ძალების სისუსტეს გრძნობდა და მით უფრო ითხოვდა დახმარების ხელის განვდას მისი მტრების წინააღმდეგ.

ამასობაში, როდესაც იბერიელ მეფეთა ასეთი ვედრება რუსეთის კარს აღწევდა, მისი გეგმები ამ მხარისადმი სპარსეთის ვეჟილ ქერიმ-ხანის გარდაცვალებასთან ერთად უარყოფილი არ იყო.

საქართველოში უკვე რამდენიმე წელი იმყოფებოდა გერმანელი მოგზაური, დოქტორი რაინეგსი, რომელმაც ცხოვრების დიდი ნაწილი აღმოსავლეთში გაატარა, იცოდა ქართული და სხვა აზიური ენები და იცნობდა ამ მხარის საქმეთა ვითარებას, სადაც რამდენიმე წელი გაატარა. თავადმა პოტიომკინმა ის თავისთან გამოიძახა და 1782 წლის შემოდგომაზე საქართველოში გააბრუნა როგორც თავისი კომისიონერი¹² ერეკლე და სოლომონ მეფეებთან. სხვათა შორის, რაინეგსს დავალებული ჰქონდა, აღედრა ერეკლე, ოფიციალურად მოეთხოვა რუსეთის თვითმპყრობელის მფარველობა, რასაც უმაღლესი დასტური მოჰყვა.

იმ დროსვე სოლომონ მეფეს წმ. ანდრიას ორდენი ეწყალობა, ერეკლეს უფროს ძეს, გიორგის კი – წმ. ალექსანდრეს ორდენი.¹³

იმავე დროს მეფე სოლომონმა ძლიერი მფარველობის დაპირება მიიღო, მაგრამ რჩევაც, – რომ ერეკლეს მეფესთან გულწრფელი თანხმობა და სიყვარული ჰქონოდა საერთო მტრების ერთობლივი მოგერიებისთვის, რაც მათ ერთმანეთს შორის დაადგინეს კიდეც საგანგებოდ ამისათვის შეხვედრისას.

სოლომონ მეფის სწეულებების სამკურნალოდ [საიმპერატორო] კარიდან გამოიგზავნა მკურნალი ნიკოლოზ ფონ ვიტენბურგი, რომელიც აქ მეფის ექიმად დარჩა; ჰქონდა რა ნაბრძანები, რომ რუსული სამხედრო უფროსობისთვის მოეხსენებინა ყოველივეს თაობაზე, რაც კი ყურადღების ღირსი იქნებოდა.¹⁴

თავი 106

ერეკლე მეფის მდგომარეობა მაშინ, ნამდვილად, უკიდურესად გართულებული იყო. თავადი ალექსანდრე გრუზინსკის საქმე მას ძალიან ადარდებდა. უცხოტომელ მტაცებელ მეზობლებს ის სხვანაირად ვერ აკავებდა და მათსავე ბუდეში ვერ აძინებდა, თუ არა ხალხისთვის მეტად მძიმე,

დიდი მსხვერპლის ფასად. ამის მიუხედავად, საქართველო სიმშვიდით ვერ ტკბებოდა, არამედ ყოველთვის საფრთხის მოლოდინში იყო. ერეკლე ლეკებსა და სხვა დაღესტნელებს ყოველწლიურად 60-დან 100 ათასამდე რუბლს აძლევდა და, თუმცა მათგან თავისთან 60-ოდე ამანათს იტოვებდა, ლეკები საქართველოზე ქურდულ თავდასხმებს არ წყვეტდნენ. ჯამაგირისთვის ზოგჯერ 500-მდე კაცი ჩამოდიოდა, რომლებიც თვით ტფილისში ყოველგვარ თავხედობასა და მკვლელობებს დაუსჯელად სჩადიოდნენ, ვინაიდან მეფე მათ გაღიზიანებას უფრთხოდა, რათა მათში მისი საგარეო [სამხედრო] სამსახურისთვის მზადყოფნა არ გაენელებინა.¹⁵

ასე, რომ, მეფე ერეკლემ დანერა და მის იმპერატორობით უდიდებულესობასთან გააგზავნა ოფიციალური წერილობითი თხოვნა რუსეთის სახელმწიფოს უზენაესი ხელისუფლების ქვეშ მისი მიღების თაობაზე. სხვათა შორის, ის ითხოვდა:

1-ლი. ოთხი ათას ჯარისკაცს რუსეთის კმაყოფაზე, ურწმუნოთაგან მის დასაცავად, ახალციხის დაუყოვნებლივ დასაპყრობად და ალაზნაგალმელი ლეკებისთვის მათ მიერ დაკავებული კახეთის ადგილების წასართმევად.

მე-2. სამეფო ღირსების მისთვის შთამომავლობითურთ დამტკიცებას, რათა თავად ალექსანდრე გრუზინსკის მსგავსმა პრედენდენტმა მათ სამფლობელო ქვეყნები არ წაართვას.

მე-3. კათოლიკოსის მისსავე ხარისხში უცვალებლად დატოვებას.

მე-4. ყირიმში გათავისუფლებული ქართველებისათვის სამშობლოში დაბრუნების ნებართვის მიცემას.

მე-5. საჭიროების შემთხვევაში ჯარის შესანახად სესხის სახით ფულით უზრუნველყოფას.

მეფე ერეკლე თავის მხრივ ჰპირდებოდა:

ა) საქართველოსთვის მისი ძველი მხარეების დასაბრუნებლად გამოყენებული რუსული ჯარის შესანახად გაწეული ხარჯების რამდენიმე წლის განმავლობაში გადახდას იმავე მხარეების შემოსავლებიდან.

ბ) რუსეთის კარზე მისი ერთ-ერთი ვაჟისა და რამდენიმე თავადისა და აზნაურის (ამანათებად) გაგზავნას.

გ) აღმოჩენილი ან მომავალში აღმოსაჩენი ლითონების დამუშავებით მიღებული მოგებიდან ნახევრის რუსულ ხაზინაში შეტანას.

დ) ყოველი ადგილობრივი კომლიდან ხაზინაში 70 კაპიკის შეტანას.

ე) იმპერატრიცას კარისთვის ყიზლარში 2 ათასი ვედრო საუკეთესო ღვინის გაგზავნას, რაც კი მის მხარეებში მოიწევა.¹⁶

ვ) [საიმპერატორო] კარზე ყოველწლიურად 14 ცხენის გაგზავნას, რაც კი საუკეთესო მოიძებნება მის ქვეყნებში.¹⁷

ზ) იმ მხარეების მცხოვრებთაგან, რომლებიც საქართველოს რუსული იარაღით დაუბრუნდება, ხაზინისთვის კომლიდან 70 კაპიკის აკრეფას და, ამას გარდა, იმის ნახევრისას, რასაც რუსეთში ხაზინას თავადაზნაურთა ყმები უხდიან; აგრეთვე 200 ფუთ აბრეშუმს.

თ) იმ ოლქების მკვიდრთაგან, რომლებიც რუსული იარაღით შეუერთდება საქართველოს, კომლიდან 70 კაპიკის შეტანას ხაზინაში, და ამას გარდა, იმის ნახევარი, რასაც ხაზინაში იხდიან რუსეთში თავადაზნაურთა გლეხები და 200 ფუთი აბრეშუმი.

ი) არსებულ მხარეთაგან და მათგან, რომლებიც საქართველოს ამიერიდან შეუერთდება, რუსული სამსახურისთვის ჯარისკაცების მიცემას კომლთა იმ რაოდენობიდან, იმ დროს სულთა რა რაოდენობიდანაც იქნება გაწვევა რუსეთში.¹⁸

დაბოლოს, მეფე მასთან ურღვევი ტრაქტატის დადებას ითხოვდა.

იმავე დროს, შესაძლოა, ალბათ კათოლიკე მქადაგებელთა ჩაგონებით, ერეკლე მეფემ სცადა, [გაერკვია,] ხომ არ გამოჩნდებოდა კათოლიკური აღმსარებლობის რომელიმე ევროპელი ხელმწიფე, რომელიც მას თავისი ქვეყნისა და ქრისტიანობის მტერთაგან გადასარჩენად საჭირო ფულით მოამარაგებდა. ერეკლემ ამის თაობაზე სათხოვარი წერილები ჯერ კიდევ 1781 წელს მისწერა რომის იმპერატორ იოსებ II-ს, ტფილისში მყოფი პატრი დომინიკეს მეშვეობით, რომელიც გზაში

გარდაიცვალა. ახლა კი, 1782 წლის 18 ოქტომბერს, ეს გაიმეორა პატრი მავროსის მეშვეობით და ასეთი სესხის სანაცვლოდ შეჰპირდა, რომ იმპერატორისა და გერმანიის პორტასთან ომის შემთხვევაში თურქების წინააღმდეგ მთელი სიმძაფრით იმოქმედებდა. უცნობია, ამ წერილებმა თავის დანიშნულებას მიაღწია თუ არა, მაგრამ ერეკლეს არსაიდან კაპიციც არ მიუღია.¹⁹

შენიშვნები

- ¹ იზმაილოვოს პოლკი შეიქმნა 1730 წლის 22 სექტემბერს. სახელი ეწოდა რუსეთის მაშინდელ იმპერატორ ანას საზაფხულო რეზიდენციის ადგილმდებარეობის (სოფ. იზმაილოვო, ამჟამად მოსკოვის ფარგლებში) მიხედვით (მთარგმნ.).
- ² ბრონევსკისთან. იაკობის 1778 წლის 11 სექტემბრის რაპორტით, სპარსეთის ვეჟილმა ქერიმ-ხანმა უცუმს საჩუქრები გაუგზავნა და ის სხვა მთიელებთან და ლეკებთან ერთად საქართველოზე სალაშქროდ მიიწვია, რათა რუსეთიდან წამოსული ქართველი ბატონიშვილი ალექსანდრე ბაქარის ძე დაესვათ მეფედ. მოკლე დროში ქერიმ-ხანი მოკვდა და ეს განზრახვა უმოქმედოდ დარჩა (გამომც.).
- ³ მაშინ წერდნენ, რომ ერეკლემ ანტონი კოშკიდან გადააგდო (გამომც.). საუბარია კათალიკოს ანტონ I-ის (ერისკაცობაში თეიმურაზ ბაგრატიონი) შესახებ, რომელსაც კათალიკოსის საყდარი ეკავა 1744-1755 და 1763-1788 წლებში. სინამდვილეში იგი იყო ვახტანგ VI-ის ძმის, იესეს ვაჟი. ანტონი გარდაიცვალა 1788 წელს და ერეკლე II-ის მიერ მისი სიკვდილით დასჯის შესახებ ცნობა მცდარია (მთარგმნ.).
- ⁴ ამის შემდეგ ფრჩხილებში: „(ალსანიშნავია, რომ 1781 წლის აგვისტოში ტფილისში ჭირი მძვინვარებდა და ერეკლე იძულებული იყო, კახეთში გადასულიყო)“ (გამომც.).
- ⁵ ხაზბულატის სახელით ცნობილი შამხალი ამ ტიტულს ფლობდა 1734-1758 წლებში. ტექსტში აღნიშნულ დროს კი შამხალი იყო მურთაზა-ალი II (მურთუზალი) (მთარგმნ.).
- ⁶ ხელნაწერში: „ალანს მიღმელი“ (за аланские) (გამომც.).
- ⁷ იგულისხმებიან ქარელი ლეკები (მთარგ.).
- ⁸ ხელნაწერში წელი არ უზის, არამედ ცარიელი ადგილია დატოვებული, რომელიც აქედან ივსება: Hist. mod. de la Georgie, trad. par. Brosset ч. II, вып. II, (СПб. 1857), ნან. II, ნაკვ. II, გვ. 248, შენ. 1 (გამომც.). გამოცემის სრული სახელწოდებისათვის იხ. (ბროსე 1857:).
- ⁹ ამის მიზეზები მან აღწერა წიგნში: „История георгианская о юноше князе Амилахорове“ რომელიც ამავე თავადმა დაწერა და დაბეჭდა (გამომც.). თხზულების რუსული თარგმანისათვის იხ. (ამილახვარი: 1779). მისი ორიგინალური ქართული სახელწოდებაა „გეორგიანული ისტორია ჭაბუკ თავად ამილახვარზე, რომელსაც იმ ქვეყნის მოკლე ისტორიის დართვით თავის ამხანაგებს უამბობს ანატოლიელი ვაჭარი უსიმი“ (ამილახვარი 1939: 125-157), (მთარგ.).
- ¹⁰ მინაწერი: „აცნობა რა მათ, რომ თავად ალექსანდრე გრუზინსკის თავის [ამ] ღონისძიებაზე უმაღლესი ნებართვა არ გააჩნია“ (გამომც.).
- ¹¹ ტექსტში – капуджи-наши. იგულისხმება კაპუდან-ფაშა, ოსმალეთის საზღვაო ფლოტის მეთაური (მთარგ.).
- ¹² იგულისხმება, რუსეთის იმპერიის ოფიციალურ წარმომადგენლად (მთარგ.).
- ¹³ ამის შემდეგ 1783 წლის 6 აპრილს, მეფე ერეკლეს გაუგზავნეს წმ. ანას ორდენი მისი ერთ-ერთი ძისთვის (გამომც.).
- ¹⁴ აქ ცალკე ფურცელზე დართულია შემდეგი შენიშვნა: „როდესაც თავადმა პოტიომკინმა შენიშნა, რომ კავკასიის ხაზის მეთაურები მოსაზღვრე უცხოელ მფლობელებთან ურთიერთობისას მაღალფარდოვნებას მიმართავდნენ, 1786 წლის 27 აპრილს მათ ორდერით დაავალა თავის წერილებში ამის შემცირება, – მთარგმნელები ამას ვერ გაიგებენ და ისეთ კვანძებს შეკრავენ, რომ იქ საქმის კვალიც აღარ დარჩება. ჩემს ხსენებისას, – წერს თავადი პოტიომკინი, – არ მსურს, რომ თქვენ მე უახლოეს მინისტრად წარმომადგინოთ, არამედ – ისეთად, როგორიც ვარ, კერძოდ კი, სამხრეთის ყველა საზღვრის მთავარსარდალ ფელდმარშლად და უმაღლეს რწმუნებულად თქვენს მხარეში“ (გამომც.).
- ¹⁵ ზემოაღწერილი სურათის იმდროინდელ ვითარებას არ შეესაბამება, არც რომელიმე წყაროთ დასტურდება და ერეკლეს რუსეთის მფარველობის მიღებაზე დათანხმების დამატებით ხელოვნურ დასაბუთებას უფრო წააგავს (მთარგ.).
- ¹⁶ როდესაც საქართველოს სპარსელები და თურქები ფლობდნენ და ყოველ ორ წელიწადში 9 ტყვეს იღებდნენ, მათი მგზავრობისთვის კომლზე 70 კაპიცი იკრიბებოდა; მაშინ სპარსელები და თურქები თავის ხელმწიფეთათვის საუკეთესო ღვინის 50 ტიკს იღებდნენ (გამომც.).
- ¹⁷ ცხენსაშენები საქართველოში მცირეა, ალსანიშნავად არ ღირს (გამომც.). აქ პ. ბუტკოვი უნდა ეყრდნობოდეს ს. ბურნაშევის ცნობას. შდრ. (ბურნაშევი 2020: 31).

- ¹⁸ რუსეთის კარი ხარკის თაობაზე ყველა ამ დაპირებას რომ დათანხმებოდა, ჩვენი გამოთვლით, საქართველოს იმდროინდელი მდგომარეობით ეს თანხა წელიწადში 250 ათას რუბლს არ გადააჭარბებდა; ვინაიდან, პოლკოვნიკ ბურნაშევის შენიშვნით, მეფის საერთო შემოსავლები, განჯისა და ერევნის ხარკის ჩათვლითაც კი, მაშინ ვერცხლითა და ოქროთი 400 ათას რუბლამდე იყო ადიოდა (გამომც.). იხ. (ბურნაშევი 2020: 35).
- ¹⁹ ერეკლეს მეორე ელჩი მავრო ვერონელიც გზაში გარდაიცვალა (ქ. ბერიჩევში). საფრანგეთის, სარდინიისა და ნეაპოლის მეფეებისადმი, რომის პაპისა და ვენეციის რესპუბლიკისადმი გაგზავნილი წერილები აქედან პოლონელმა კაპუცინელებმა ჩაიტანეს ვენაში. იქიდან სათარგმნელად გაიგზავნა რომში. შემდეგ თარგმნილი წერილები გამოიგზავნა უკან ვენაში და იქიდან დაიგზავნა მისამართების მიხედვით. წერილების ადრესატებამდე მისვლას კიდევ დაახლ. წელიწადი დასჭირდა. დანვრ. იხ. (თამარაშვილი 1902: 400-402; ტაბაღა 1979: 62-63).

დამონშებანი

- ამილახვარი 1779:** История георгианская о юноше князе Амилахорове с кратким прибавлением истории тамошней земли от начала до нынешняго века, которую рассказывает Усим купец анатолский сотоварищам своим между разными известиями, СПб.
- ამილახვარი 1939:** ა. ამილახვარი. გეორგიანული ისტორია ჭაბუკ თავად ამილახვარზე, რომელსაც იმ ქვეყნის მოკლე ისტორიის დართვით თავის ამხანაგებს უამბობს ანატოლიელი ვაჭარი უსიმი, ჟურნალი „მნათობი“, № 8.
- ბროსე 1857:** Histoire de la Géorgie depuis l'Antiquité jusqu'au XIXe siècle, Traduction du Georgien, M. Brosset. Partie 2: Histoire moderne. Livraison 2, St.-Petersbourg.
- ბურნაშევი 2020:** ს. ბურნაშევი. „საქართველოს სურათი ანუ ქართლისა და კახეთის სამეფოების პოლიტიკური მდგომარეობის აღწერა“, წიგნში: პოლკ. სტეფანე ბურნაშევის სამი ნაშრომი კავკასიის შესახებ, რუსულიდან თარგმნა, გამოკვლევა, განმარტებები და საძიებლები დაურთო დავით მერკვილაძემ, თბილისი.
- ბუტკოვი 1869:** П. Бутков. Материалы для новой истории Кавказа с 1722 по 1803 год. ч. 2. СПб.
- თამარაშვილი 1902:** მ. თამარაშვილი. ისტორია კათოლიკობისა ქახთვედთა შოხის. ნამდვიდის საბუთების შემოგანიტა და განმარტებით XIII საუკუნიდან ვიდრე XX საუკუნემდე, ტფილისი.
- მერკვილაძე 2021:** დ. მერკვილაძე. პეტრე ბუტკოვი ქალაქ-სიმაგრე მოზდოკის დაარსების შესახებ, ახალი და უახლესი ისტორიის საკითხები, 1 (25), თბილისი.
- ტაბაღა 1979:** ი. ტაბაღა. საქართველო საერთაშორისო არენაზე XVIII საუკუნის მეორე ნახევარში, თბილისი.

PETER BUTKOV ABOUT THE REQUEST OF EREKLE II TO BE RECEIVED UNDER THE PROTECTION OF RUSSIA

David Merkviladze

Independent researcher
datomerkvila@yahoo.com

Petre Butkov started his military service in the Russian Army in the Caucasus. In the 1790s he took part in various military expeditions. In 1801-1803 P. Butkov was the head of the Chancellery of the Commander-in-Chief of the Russian troops in Georgia, General K. Knorring. While in this position he had access to many important documents of military-political significance about the Caucasus. After completing his military service, he continued to collect documentary material on this topic. Based on this rich documentary material, P. Butkov compiled the most recent history of the Caucasus of his time. But he died and could not prepared the work for publication.

Later, the scholar's unfinished manuscripts were handed over by his widow to the St. Petersburg Imperial Academy. After several years of hard work, P. Butkov's mentioned work entitled *“Materials for the new history of the Caucasus from 1722 to 1803”*, was finally published by a special commission in two volumes in 1869.

This time we present the translation of the part of P. Butkov's work, which, among other issues, mainly deals with the circumstances of the request of Erekle II to be received under the protection of Russia. This section is chapters 104-106 of P. Butkov's book. The Georgian translation from Russian is done by David Merkviladze and Erekle Khutsishvili.